

## TULKIN TYÖ SUOMALAIS-UNKARILAISISSA SUHTEISSA

Ilkka Firon

Tarkoitukseni oli tarkastella asiatekstien kääntämistä ja tulkin työtä suomen ja unkarin kielen välillä sitä ammatikseen tekevän kannalta. Olen kuitenkin valinnut näistä kahdesta kohteekseni vain jälkimmäisen eli tulkkauksen, sillä asiatekstien kääntäminen ja siihen liittyvät ongelmat ovat paljolti samoja kuin tulkauksessakin.

Aiheeni ei ole välttämättä helppo tällaisessa arvovaltaisessa symposiossa, sillä onhan perin harvinaista, että tämän tuhatäänisen ammattikunnan edustajaa kuullaan 'suorana', kerrankin hänen omilla sanoillaan. Tulkkaukseen ei ole tieteellisesti eikä edes järjestöllisesti varsinainen yhteistyöala Suomen ja Unkarin välillä. Se on aina ollut ja yhä vieläkin on edellytys sille, että suhteita yleensäkin voidaan pitää yllä. Millainen on siis tämä 'edellytys', joka usein vierailuohjelmien kiireessä jää huomaamatta ja jota vain harvat oikein tuntevat?

Nyky-suomen sanakirjan määrittelemänä tulkki on "henkilö, joka (jakso jaksolta) kääntää toistensa kieltä ymmärtämättömien keskustelijoiden tai vieraskielisen esitelmöitsijän tm. puhetta." Se taitaakin olla kaikki mitä tieteellisen tarkasti tulkeista voi sanoa.

Subjektiiivisesti voisin kuvailla tulkkia tuhatäänisenä ja tuhatkasvoisena, eleettömänä-ilmeettömänä välttämättömyytenä, että keskustelevat puolet voisivat turvallisesti, omalla äidinkielellään puhua hyvinkin tarkoista asioista. Tulkki on joustava ja kohtelias näkymätön kameleontti, josta vain äänen kuulee. Hän on ammattitaidostaan tietoinen ja työstään ylpeä. Yllättävän harvoin huomataan, että tulkkaukseen on työtä.

Suomessa unkaria taitavia henkilöitä saattaa olla suhteessa enemmän kuin maailmassa elää unkaria puhuvia ihmisiä ja se on hienoa. Kuitenkin jos katson paljonko meitä suomen ja unkarin tulkkeja on, joudun heti vaikeuksiin. Pelkkä kielen taitaminen ei vielä tee tulkkeja. Meitä on varmasti kymmenen, mutta hyvinkin voi olla yli viisikymmentä. Kysymys on siitä millä tasolla, millä alalla tulkitaan. Erikoisalojen tai valtiollisissa suhteissa käytettäviä tulkkeja on huomattavasti vähemmän kuin niitä, joiden kielitaito ja työkokemus riittävät hyvin korkeintaan seurustelun tai illanvieton läpiviemiseen.

On olemassa pieni ryhmä lähinnä kokopäiväisiä ja isompi joukko potentiaalisia osa-aikatulkkeja. Edellisiin luen ne, jotka saavat elantonsa kokonaan tai pääasi-

allisesti tulkkauksesta ja kääntämisestä. Osa-aikatulkit tekevät silloin tällöin tulkkauksia: vapaa-aikanaan tai esimerkiksi opiskelun ohella, harrastuksen vuoksi tai vain lisätulojen hankkimiseksi. Tämä jaotus ei merkitse välttämättä taidoissa eroja. Asuinpaikkakunta vaikuttaa suuresti tulkin koko- tai osapäiväisyyteen. Suhteellisen säännöllisesti työtilaisuuksia tarjoutuu vain suurimmissa kaupungeissa, lähinnä pääkaupunkiseudulla, ja siksi unkarin tulkkeja vaikuttaa eniten siellä. Maa-kunnissa työt keskittyvät helposti yhdelle ja samalle henkilölle. Myös heidän työnsä on tärkeä, esimerkiksi hyvin laajaksi kasvaneessa ystävyysseura- ja ystävyyskaupunkitoiminnassa. Työsuhteessa olevia varsinaisia unkarin tulkkeja, joita ns. isoissa kielissä eri virastoissa ja yrityksissä löytyy, Suomessa ei oikeastaan ole. Silti suhteiden vilkkaus ja säännöllisyys Suomen ja Unkarin välillä turvaa muutamalle free-lance -tulkille sopivasti töitä. Tämä on totta siitäkin huolimatta, että erikoisalojen suorissa yhteyksissä käytetään yhä enemmän myös muita välittäviä kieliä, useimmiten englantia.

Onko sitten meillä tulkkeja riittävästi? Vastaus on kyllä ja ei. Suomen Unkari-suhteiden runsaus, jonka todistaa myös tämä seminaari, pystyy kyllä tarjoamaan suhteellisen säännöllisesti töitä muutamalle tulkille. On hyvä huomata, että kauppa ja muutamaa yleismaailmallista erikoisalaa lukuunottamatta Suomessa on pidetty kiinni siitä, että unkarilaisista vieraista pyritään huolehtimaan heidän omalla äidinkielellään eikä esimerkiksi ranskan tai saksan välityksellä. Se on muutakin kuin vain huomaavainen ele vierasta kohtaan: yleisen kielitaidon varassa moni yhteys olisi lopahtanut alkuunsa, tukehtunut muodollisuuksiin tai jopa väärinkäsityksiin. Myöskään laajaa kansalaisturismia tai järjestöjen välisiä laajoja vaihtoja ei voida ajatella kehitettävän kolmannen kielen varassa.

Tulkin kiireisimmät kuukaudet ovat yleensä huhti-kesäkuu ja elo-lokakuu, muulloin unkarilaisia valtuuskuntia liikkuu harvemmin Suomessa. Tietenkin soisi, että valtuuskunnat jakautuisivat tasaisemmin pitkin vuotta, mutta sille on omat luonnolliset esteensä, esimerkiksi Suomen ilmasto. Tällaisina hiljaisina kausina kokopäivätulkit siirtyvät muille alueille: käännöksiin, esitelmiä pitämään tai vaikkapa viettämään enemmän aikaa perheensä parissa. Unkarin kielen tulkkeja ei ole nykyään liikaa Suomessa ja tilaa on myös nuorille, tuleville kollegoille kentällä.

Siihen miten tulkiksi tullaan, ei taida olla yksiselitteistä vastausta. Se saattaa olla perheestä periytyvä 'sukurasite' tai pikemminkin päämäärä, mutta useimmille kuitenkin se taitaa olla kieli- ja kulttuuriharrastuksista alkanut kokeilu, josta tuleekin ammatti. Määrällisesti lisääntyvä unkarin kielen opiskelu voi tulevaisuudessa tuoda jonkun tietoisesti tulkiksi ja kääntäjäksi pyrkivän uuden kollegan joukkoomme. Kaikkiin tulkkeihin pätee se, että riittävän kielitaidon saavuttaminen on vaatinut suurta päättäväisyyttä, ankaraa itseopiskelua ja myös oleske-

lua Unkarissa. Harvoin ajatellaan, että sama pätee myös omaan äidinkieleen.

Suomessa ei unkarin kielen tulkkeja kouluteta. Yliopistojen kielenopetus antaa vain enemmän ja vähemmän hienoviritetyn työkalun opiskelijalle, sitä on harjaannuksen kautta opittava käyttämään ennen kuin voi tulla tulkiksi. Ns. isommisakin kielissä annetaan lähinnä vain teoreettista opetusta muutamassa kielenkoulutuslaitoksessa, joiden opettajat ovat vain harvassa tapauksessa itse käytännön tulkkeja. Niiden antama täydennyskoulutus ei sekään ole usein muuta kuin tulkkausteknisiä harjoituksia, nekin tärkeitä sinänsä. Päättäväisyydellä ja ahkerallakin harrastuksella saavuttaa vain perustan, sillä käytännön **tulkkauskokemus** on se, joka tekee tulkin.

Mistä sitten tulkkien työt löytyvät? Yleensä työnantaja ottaa vapaana olevaan tulkkiin yhteyttä ja sopii työstä suoraan tämän kanssa, harvemmin käännös-toimiston tai muun välityksellä. Tulkkinsa työnantaja hakee joko Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton tulkkiluettelosta tai mikä yleisempää, kuulee suositellun hyvää ja luotettavaa tulkkia. Juuri ns. pienissä tai harvemmin puhutuissa kielissä tulkit usein siirtyvät tai periytyvät 'suusta suuhun' työnantajalta toiselle. Hyvin tehty tulkkaus poikii uusia töitä. Tällä tavalla syntyy suhteellisen säännöllisiä 'työsuhteita' määrättyihin taloihin. Se on työnantajalle turvallinen käytäntö, sillä hän tuntee tulkin ja tietää tämän tuntevan alan, sen erikoissanaston, henkilöt, jopa käsiteltävät asiat jo entuudestaan. Tulkille tämä taas antaa perusturvallisuuden toimeentulosta, sillä useimmat näistä työsuhteista perustuvat säännölliseen vuotuisen vaihtoon. Pienissä kielissä ei voi ajatella kovin pitkällemenevää erikoistumista samalla tavalla kuin pohjoismaisissa kielissä tai venäjässä - niissä on erikseen oikeuden, kaupallisen, historian ja ties minkä alan erikoistulkkeja - tällainen käytäntö siis tavallaan korvaa erikoistumisen.

Tämä on kyllä puolin ja toisin mielekäs käytäntö, mutta se synnyttää väkisin tilanteen, jossa muutamia tulkkeja käytetään aina ja toisia silloin tällöin, vain tilapäisesti. Näinollen on aika vaikeaa päästä alalle. Erityisesti tämä vaikeuttaa nuorien alalle yrittävien mahdollisuuksia tulla tulkiksi. Kun useampikin tulkki saattaa kalastella samoilla vesillä, voi välillä herätä ikäviäkin tunteita tulkkien kesken. Sellaisten tilanteiden ratkaiseminen on meidän itse kunkin kollegiaalisuuden varassa ja on samalla meidän jokapäiväinen kypsyyskokeemme. Onneksi en ole havainnut työnantajien käyttävän tätä hyväkseen eli pelaavan tulkkeja toisiaan vastaan esim. palkkapolitiikalla tai muihin syihin vedoten. En ainaakaan unkarinkielisissä tulkkauksissa, muista kuulee välillä huhuja.

Olen jo aikaisemmin viitannut siihen, että pelkkä kielen taitaminen ei vielä

tee tulkkia. Kahdella kielellä on opittava puhumaan kielen eri tasoilla ja tyyteillä, hallittava vivahteita ja sävyjä. Ilman laajaa yleissivistystä, kummankin kulttuurin syvää ja monipuolista tuntemista, ajan hermolla olemista ei tulkkauksen luonnistunut. Tulevaan toimeksiantoon on valmistauduttava huolellisesti, usein sokkona ennakkoiden mahdollisesti esiinnousevia asioita. Se on näkymätöntä ja omalla kustannuksella tapahtuvaa jatkuvaa itsensä lataamista, oppia ikä kaikki.

Henkistä liikkuvuutta ei opistoissa opeteta, siellä kerrotaan parhaimmillaankin vain oikeasta asenteesta tähän työhön. Mutta missä ovat kaikki ne lähteet, joista tulkit ja kääntäjät antaumuksella, ankarasti valmentautuvat siihen, mitä heiltä odotetaan? Jokaisella erikseen kirjahyllyssä, pölyttyneissä muistiinpanoissa, ehkä. Onko järkevää jokaisen kulkea yksin uudestaan samaa tietä, jolla toinen on ehkä kulkenut jo ennen häntä?

Ei ole helppoa hahmottaa mitä tulkillä on hungarologialle annettavaa. Vai olisikohan totta, että hyvä ja pätevä tulkki on sinänsä työnsä kautta hungarologian tai fennologian ilmentymä? Hungarologia (mikä sen ruumillistuma sitten onkin) voisi auttaa meitä keräämällä esimerkiksi eri alojen ammattikirjallisuutta, sanastoja ja ajankohtaista tietoa kaikesta siitä, mikä Suomen ja Unkarin välillä liikkuu keskitetysti johonkin paikkaan myös tulkkien ja kääntäjien käyttöä. Omalta osaltani olen valmis keräämään niiden alojen sanastoa, joilla itse paljon tulkkauksen ja luovuttamaan ne mahdolliseen tulevaan 'tietopankkiin', mikäli siitä sovitaan.

Erinomainen edistysaskel olisi - ja myös tunnustus - jos luotaisiin myös varta vasten tulkeille tarkoitettu, ei siis jonkin toisen peitemomentin varjolla tapahtuva, mahdollisuus 'kielikylpyyn' toisessa maassa kielen ja tietojen virkistämiseksi ja syventämiseksi. Myös tämän asian puitteissa meidän tulkkienkin olisi aika terästyä ja harkita mikä olisi luontevin tapa auttaa toisiamme.

Ammattitulkin elämänrytmi on hyvin nykivä ja hivuttava. Sen määräävät toimeksiannot ja niiden puitteissa työnantaja. Tulkki vaihtaa muotoa ja rytmiä tilauksesta. Välillä on säännöllisiä päiviä, toisinaan ollaan kyydissä mukana aamiaiselta yömyöhään ja välillä useitakin päiviä matkoilla. Vuotuinen työrytmi määräytyy myös töiden mukaan. Loma on palkatonta, ilman lomaltapaluurahojä. Ympäristön eli perheen, ystävien ja harrastusten on sopeuduttava tähän rytmiin. Perhettä perustaessa jokainen miettii tarkasti sosiaalisia ja miksei myös taloudellisia mahdollisuuksia onnistua. On vielä eräs asia, josta me tulkitkaan emme puhu kuin kuiskaillen: kuinka moni tulkki kestää eläkeikänsä asti?

Tulkkauksen on pohjimmiltaan yksinäistä touhua. Ihmisten ja merkittävien asioiden parissa työskentelyä. Saatamme asiakkaamme, vieraat ja isännät, läpi vierailuohjelman: aamusta iltaan ja vastaanotosta lähtöselvitykseen. Vähän kuin 'keh-

dosta hautaan' me synnymme uudestaan jokaisessa tulkkauksessa ja hiukan kuollaan sen lopussa. Mutta työn tulokset pysyvät.

Ja jos tämä kuvaus vaikuttaakin osin raskaalta, sitä tämä työ ei suinkaan ole. Jokainen tarkastelee kriittisimmin sitä mitä mielellään tekee ja minkä tahtoisi myös toisten näkevän ja arvostavan. Minulle se on sitä, että vaikka välillä tuntuukin siltä, että se ottaa paljon, niin **enemmän** se antaa. Enemmänkin kuin vain ammatin. Kannattaa olla silta kahden kansan välillä!